

V. IN MEMORIAM

Witold Maisel (1914–1993)

Dnia 17 sierpnia 1993 r. zmarł Witold Maisel, emerytowany profesor zwyczajny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, wybitny, pełen twórczej pasji uczony oraz niezrównany popularyzator idei ochrony zabytków. Odszedł nagle, po krótkiej chorobie, w trakcie realizowania ważnych przedsięwzięć naukowych i organizacyjnych. Jego przedwczesna śmierć stanowi niepowetowaną stratę dla środowiska historyków sztuki i kultury materialnej, z którymi profesor związany był więzami ścisłej współpracy.

Witold Maisel urodził się 8 kwietnia 1914 r. w Poznaniu, jako syn Franciszka kupca i przemysłowca oraz Tekli z Friedrichów. Uczęszczał do Gimnazjum humanistycznego św. Jana Kantego w Poznaniu, które ukończył w 1932 r. Z kolegami gimnazjalnymi, których nazywał żartobliwie „kanciarzami”, był związany serdeczną przyjaźnią aż do chwili śmierci. Ubolewał przy tym, iż żadne z obecnie istniejących liceów poznańskich nie ma już za patrona Jana Kantego. Po uzyskaniu matury zgłosił się ochotniczo do służby wojskowej, kończąc w stopniu kaprała podchorążego Szkołę Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Grudziądzu. Wkrótce, ale już podczas studiów, osiągnął stopień podporucznika. Przydzielony został jako rezerwista do V Pułku Ułanów Zasławskich, w którym odbywał coroczne ćwiczenia i manewry. Bezpośrednio przed wojną został przeniesiony do VII Pułku Strzelców Konnych Wielkopolskich. Ze środowiskiem kawalerzystów był związany aż do ostatnich swoich dni. Uprawiał aż do drugiej połowy lat osiemdziesiątych jeździectwo, ubolewając, że okulary, których nie nosił w młodości, utrudniają mu jazdę, na którą nie znajdował tyle czasu, ile by pragnął. W 1984 r. po niegroźnym wypadku podczas jazdy konnej, przestał jeździć konno. Nadal chętnie jednak spotykał się z byłymi ułanami, uczestniczył w świętach pułkowych. Był też wiernym obserwatorem odbywających się w Poznaniu zawodów konnych. Swoje pasje jeździeckie skrywał jednak skrzętnie, gdyż jak twierdził, czas jaki im poświęcał — dodajmy zaraz iż niewielki — stanowił uszczerbek dla badań naukowych.

We wrześniu 1939 r. zapisał się na Wydział Prawno-Ekonomiczny Uniwersytetu Poznańskiego. Rozległość zainteresowań spowodowała, że uczestniczył w kilku seminariach. Na seminarium prof. Tadeusza Silnickiego przygotował pracę magisterską o eremitach reguły św. Romualda. Ponadto brał udział w seminarium historyczno-prawnym prowadzonym przez prof. Stanisława Kasznicę oraz w seminarium karnistycznym prof. Józefa Bossowskiego. Podkreślał zawsze, iż prawnik a historyk prawa w szczególności winien interesować się wieloma dziedzinami prawa, starając się zaszczepić to swoim uczniom. Zainteresowania karnistyczne zaowocowały w późniejszym czasie licznymi pracami o prawie karnym okresu przedrozbiorowego.

W trakcie studiów trudna sytuacja materialna, w jakiej znalazł się po śmierci ojca, zmuszała go do podjęcia pracy zarobkowej, co poważnie utrudniało Mu dalsze studia, tym więcej, że podczas jednych z kolejnych ćwiczeń wojskowych wykryto u Niego chorobę płuc. Choroba ta spowodowała, iż mimo swoich starań i zabiegów nie został zmobilizowany w sierpniu 1939 r. W okresie okupacji przebywał w Poznaniu, pracując początkowo w Wydziale Przemysłowym Zarządu Miejskiego, a od 1941 r. w Kasie Chorych. Pogarszający się stan zdrowia spowodował,

że w maju 1944 r. został skierowany na leczenie do obozu dla chorych na płuca Polaków w Obrze pod Wolsztynem.

Po zakończeniu okupacji niemieckiej w maju 1945 r. podjął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Poznańskiego i ukończył je w grudniu 1945 r., pracując jednocześnie w Wydziale Przemysłowym Zarządu Miejskiego w charakterze referenta prawnego. W lipcu 1945 r. został przeniesiony do Wydziału Administracji Ogólnej I instancji, gdzie objął stanowisko Referenta Stowarzyszeń i Zgromadzeń. Jednocześnie podjął próbę pisania pracy doktorskiej, uczęszczając na seminarium prowadzone przez prof. St. Kasznicę. Zaczął też publikować w prasie codziennej i tygodniowej drobne artykuły i przyczynki o charakterze popularyzatorskim. Nie wspominane w oficjalnych zestawieniach prac Profesora, obrazują one niezwykłą rozległość Jego zainteresowań. Znalazły się bowiem wśród nich zarówno miscelanea historyczne i historyczno-prawne, jak i przyczynki z dziedziny historii sztuki, a nawet z dziejów muzyki.

Lata 1945–1955 to w życiu Witolda Maisela okres pracy w administracji państwowej połączony z poszukiwaniami pola badań i mistrza naukowego. W tym czasie kolejno pracował On w Poznańskiej Dyrekcji Odbudowy, w Centralnym Biurze Projektów Architektonicznych i Budowlanych, Dyrekcji Budowy Osiedli Robotniczych, w Biurze Delegatury Ministerstwa Budownictwa wreszcie w Wydziale Planowania w Zjednoczeniu Budownictwa Miejskiego i w latach 1957–1966 w Pracowni Urbanistycznej Prezydium Miejskiej Rady Narodowej, zajmując szereg odpowiedzialnych i samodzielnych stanowisk. W maju 1951 r. w ramach seminarium doktorskiego prof. J. Bossowskiego rozpoczął badania nad poznańskim prawem karnym. Dociekania te kontynuował od 1955 r. pod kierunkiem prof. Zdzisława Kaczmarczyka w Katedrze Historii Państwa i Prawa Polski. W 1956 r. uzyskał stypendium doktoranckie w Zakładzie Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk. W październiku 1956 r. obronił pracę doktorską *Sądownictwo miasta Poznania do końca XVI wieku*. Praca ta uzyskała następnie drugą nagrodę w konkursie redakcji „Państwa i Prawa” na najlepsze prace doktorskie, ukazując się w 1961 r. w formie książkowej. W 1960 r. został zatrudniony w charakterze adiunkta w Katedrze Historii Państwa i Prawa Polski.

Zatrudnienie na Uniwersytecie, będące od chwili ukończenia studiów wyraznie Jego celem, pozwoliło Mu skupić się na pracy badawczej i obowiązkach dydaktycznych. W październiku 1963 r. habilitował się na podstawie pracy *Poznańskie prawo karne do końca XVI wieku*, uzyskując w 1964 r. stanowisko docenta.

Rychło zaszczycony został na Wydziale Prawa licznymi obowiązkami administracyjnymi. W latach 1964–1966 był prodziekanem i kierownikiem studium prawa dla pracujących. Ponownie pełnił funkcję prodziekana w latach 1972–1975, kierując studium stacjonarnym prawa. W latach 1969–1981 był kierownikiem Zakładu Historii Państwa i Prawa Polski do końca XVIII wieku, a od 1981 r. do 1984 r. Katedry Historii Ustroju Państw. W okresie od 1969–1971 był wicedyrektorem Instytutu Historii Państwa i Prawa na Wydziale Prawa, a od 1981–1984 r. kierownikiem zespołu katedr historyczno-prawnych. W 1970 r. otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego, a w sześć lat później profesora zwyczajnego.

Wielkie zasługi na niwie badań naukowych, a także osiągnięcia na polu dydaktyki akademickiej sprawiły, że Profesora spotkały liczne zaszczyty i wyróżnienia. Świadectwem Jego ugruntowanej pozycji naukowej był fakt, że liczne międzynarodowe towarzystwa naukowe zabiegały o Jego udział w swoich pracach. Był On m.in. członkiem: Société d'Histoire du Droit, Asociația de Istorie Comparativă a Institutuilor Si Dreptului din România, Société Jean Bodin, Comité International pour la Metrologie Historique, Commission Internationale des Études Slaves, konsultantem w Institut d'Anthropologie Juridique Uniw w Limoges. Zapraszany był też na wykłady do Francji, Austrii, Niemiec, Włoch, Szwajcarii, Wielkiej Brytanii, Szwecji, Danii, Rumunii, Belgii, Holandii, Kanady oraz na Węgry. Nie skąpił też Witold Maisel czasu na pracę w licznych polskich towarzystwach naukowych. Był m.in. członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych, Polskiego Towarzystwa Historycznego, Stowarzyszenia Historyków Sztuki. Zasiadał także w Komisji Sławistycznej Oddziału PAN w Poznaniu oraz w Komisji Metrologii Historycznej Komitetu Nauk Historycznych PAN. Od 1983 r. kierował poznańskim oddziałem Towarzystwa Opieki nad Zabytkami, którego działalność w ostatnich latach życia stała się prawdziwą Jego pasją.

Cechami pisarstwa naukowego Witolda Maisla, była rozległość zainteresowań twórczych oraz umiejętności analizy źródłowej. W obszernym, liczącym ponad 250 publikacji dorobku naukowym wyróżnić można kilka nurtów. Co ważne, badania dość różnych dziedzin historii prawa prowadził Profesor niejako równolegle. W pierwszym rzędzie był On nieocenionym wydawcą źródeł dawnego prawa polskiego. W 1964 r. opublikował On *Poznańską Księgę Prawa Magdeburgskiego i Miśnieńskiego*. W dwa lata później *Ortyle Sądu Wyższego w Poznaniu z XVI i XVII wieku*. W tym też roku zapoczątkował trzytomowe wydawnictwo wilkierzy poznańskich, z których ostatnia część ukazała się w 1969 r. Opublikował też statuty i przywileje miasta Kalisza, statuty cechów kaliskich, wilkierze kaliskie i chodzieskie, wreszcie statuty i przywileje Konina, statuty cechów konińskich oraz wyroki sądu konińskiej Komisji Dobrego Porządku, materiały źródłowe do dziejów Konina, ilustracje tego miasta. W 1980 r. ukazał się *Kodeks Przywilejów Poznania w XVI wieku*. Wraz z prof. Zbigniewem Zdrójkowskim przygotował do druku i opublikował polski przekład *Prawa starochelmińskiego*. Już po śmierci Profesora opublikowane zostały zebrane przez Niego *Przywileje miasta Poznania XII i XVIII wieku*, które do druku przysposobił prof. Antoni Gąsiorowski.

Drugi nurt badań — równie ważny — to ustroj sądów i prawo karne. Badanie na tym polu zapoczątkował Witold Maisel wspomnianą już pracą doktorską, a kontynuował kolejnymi dziełami. Znaczącymi pozycjami były tu *Poznańskie prawo karne do końca XVI wieku* (1963), *Poznański rękopis Summy Rajmunda Partenopejczyka* (1960), *Sąd miejski prawa polskiego w Kaliszu* (1971), *Prawo karne w statutach miast polskich do końca XVIII wieku* (1974), *Kodyfikacje statutów miejskich w dawnej Polsce* (1977). Interesował się także prawem polskim w państwie krzyżackim, a nawet dawnym prawem Prusów. Świadectwem jego pozycji w zakresie badań nad dawnym miejskim prawem karnym był fakt, iż powierzono Mu opracowanie rozdziału poświęconego miejskiemu prawu karnemu w tomie II *Historii Państwa i Prawa Polski* pod red. Juliusza Bardacha.

Niejako na marginesie tych dociekań podjął On badania tych organizacji i orzecznictwa wojewódzkich sądów administracyjnych działających na terenie byłego zaboru pruskiego. Zaowocowały one książką *Wojewódzkie Sądy Administracyjne* (1976), która stała się znaczącym głosem wskazującym na potrzeby utworzenia Naczelnego Sądu Administracyjnego.

Kolejnym polem badań Profesora stała się archeologia historyczno-prawna. Zarys problematyki tej dziedziny przedstawił w obszernym studium już w 1967 r. Podsumowaniem ich, poprzedzonym licznymi pracami szczegółowymi o dawnych narzędziach wykonywania kar, pręgierzach, symbolach prawnych, torturach były: *Archeologia prawna Polski* (1982), *Archeologia prawna Europy* (1989). Ta ostatnia opublikowana została w tłumaczeniu na język niemiecki w 1992 r. w Austrii. Obie książki wywołały ożywioną dyskusję naukową. Godzi się zwrócić uwagę na interesujący materiał ilustracyjny wspomnianych dzieł, zbierany przez Profesora przez wiele lat i w niemałym trudzie. Przy okazji tych badań powstało też szereg prac dotyczących zabytków Wielkopolski, głównie Poznania. Odnosiły się one do problemu zabudowy wewnętrznej poznańskiego rynku (1953), adaptacji baszt (1954), wykuszy w renesansowych kamienicach poznańskich (1956), obrazów ratusza poznańskiego (1978).

Twórczości naukowej towarzyszyła intensywna działalność dydaktyczna, jakkolwiek zawsze podkreślał, iż wykłady dla I roku studiów w wielkich salach i liczne grona nie sprawiają Mu szczególnej satysfakcji, to jednak starał się prowadzić je nowocześnie, stosując ciekawe metody dydaktyczne. Najchętniej wykladał dla mniejszego grona, które mógł objąć wzrokiem i do którego można było zwracać się bez konieczności używania mikrofonu, wówczas wykład prowadził niezwykle żywo i dowcipnie, z charakterystyczną dla siebie nutą „angielskiego humoru”.

Ambicje dydaktyczne Profesora zaowocowały kilkoma pracami o potrzebie wprowadzenia nowych metod nauczania i zasadach seminariów magisterskich. Nie udało się jednak Witoldowi Maislowi skupić wokół siebie większego grona uczniów i przekazać im całego swojego warsztatu naukowego w szczególności w dziedzinie badań nad dawnym prawem miejskim. Wykształcił 5 doktorów, uczestniczył jako recenzent w 12 przewodach doktorskich oraz w 13 habilitacyjnych.

Był człowiekiem wielkiego serca, życzliwym, oddanym pracy i ludziom. Jego śmierć stanowi poważną stratę dla środowiska poznańskich historyków prawa.

Irena Malinowska-Kwiatkowska (1925–1994)

18 grudnia 1994 r. zmarła w Krakowie profesor dr hab. Irena Malinowska-Kwiatkowska, historyk prawa.

Urodzona w Warszawie w 1925 r. była córką Władysława Pobóg-Malinowskiego, działacza emigracyjnego i autora cennej syntezy dziejów najnowszych Polski. Trzeba zauważyć, iż w powojennej Polsce okoliczność ta stanowić mogła jedynie przeszkodę w karierze uniwersyteckiej. Trudności przezwyciężała Profesor Kwiatkowska rzetelną i cierpliwą pracą.

Szkółę średnią ukończyła podczas II Wojny Światowej na tajnych kompletach w okupowanym Krakowie. Studia prawnicze odbyła w Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1945–1947. Przez pewien czas pracowała w wymiarze sprawiedliwości. Jednak rychło jej talent historyka prawa odkrył Profesor Michał Patkaniowski. On też zaoferował jej asystenturę i przez szereg lat był jej opiekunem naukowym. Pod jego opieką w 1950 r. Irena Malinowska-Kwiatkowska doktoryzowała się w oparciu o pracę: *Prawa wolnościowe w statutach komun włoskich*. Od 1953 r. współpracowała z „Czasopismem Prawno-Historycznym”.

Dzięki staraniom Profesora M. Patkaniowskiego wyjechała na stypendium do Włoch, gdzie w okresie od grudnia 1959 r. do czerwca 1960 r. pod kierunkiem profesorów F. Calasso (Rzym) i G. de Vergottiniego (Bologna) miała możliwość zgłębienia historii ustroju i prawa średniowiecznych i renesansowych miejskich komun Italii. Studia te zadecydować miały o dalszym rozległym nurcie prowadzonych przez nią badań obfitującym w liczne publikacje. W 1962 r. Irena Kwiatkowska habilitowała się na podstawie pracy: *Mikołaj Żalasowski — polski prawnik XVII stulecia na tle ówczesnej nauki prawa*. Profesorem nadzwyczajnym została w 1973 r., zwyczajnym — w roku 1982. Do ostatnich chwil życia kierowała Katedrą Powszechnej Historii Państwa i Prawa w Uniwersytecie Jagiellońskim.

W obszarze głównych zainteresowań Profesor Ireny Malinowskiej-Kwiatkowskiej znalazło się — prócz wspomnianego już prawa średniowiecznej i renesansowej Italii — także prawo staropolskie, później zaś również rosyjskie prawo karne XVII stulecia, a wreszcie — prawo małżeńskie w Europie potrydenckiej. Zagadnieniom tym poświęciła Profesor Irena Malinowska-Kwiatkowska swe główne monografie. Stanowiły je: wspomniana monografia *Mikołaj Żalasowski, polski prawnik XVII stulecia na tle ówczesnej nauki prawa*, Kraków 1960, *Prawo prywatne w ustawodawstwie Królestwa Sycylii (1140–1231)*, Kraków 1971, *Gwarancje wolności w ustawodawstwie średniowiecznych miast włoskich*, Kraków 1980, *Prawo karne w kodyfikacji rosyjskiej 1649*, Warszawa–Kraków 1984, oraz monografia poświęcona ewolucji prawa małżeńskiego w Europie potrydenckiej pt. *Pozwolenie na małżeństwo w prawie francuskim XVI–XVIII stulecia*, Kraków 1993.

Wśród z górą 120 publikacji Profesor Ireny Malinowskiej-Kwiatkowskiej znalazło się też wiele takich, które zajmowały się problematyką prawnoporównawczą w zakresie prawa publicznego, karnego i cywilnego, a nadto — dziejami nauki prawa.

Jako historyk prawa zyskała Profesor Malinowska-Kwiatkowska mocną pozycję nie tylko w kraju, ale i zagranicą. Utrzymywała żywe kontakty z ośrodkami naukowymi we Włoszech (Rzym, Bologna, Neapol, Katania), Austrii i Niemczech (w szczególności z Instytutem Maxa-

Plancka we Frankfurcie n. Menem, gdzie przebywała jako stypendystka, oraz uniwersytetami katolickimi, np. z Uniwersytetem w Eichstätt). Zapraszana była na wiele międzynarodowych konferencji o utrwalonej tradycji (*Rechtshistorikertag* czy Kongresy *Société d'Histoire de Droit*). Miała w swym dorobku sporo publikacji w zagranicznych czasopismach, takich jak „Quaderni Fiorentini”, „Revue Historique de Droit Français et Etranger”, „Annali di Storia del Diritto”, etc.

Śledząc na bieżąco osiągnięcia dyscypliny historyczno-prawnej w Niemczech, Austrii i Włoszech — dostarczała na ich temat rzetelnej informacji nauce polskiej, z drugiej zaś strony starała się prezentować za granicą stan badań polskich historyków prawa.

Oddana do ostatnich chwil pracy dydaktycznej służyła rok po roku setkom studentów, słuchających jej wykładów, czy uczestniczących w prowadzonych przez nią seminariach. Zawsze wykazywała gotowość służenia radą i doświadczeniem młodszym pracownikom, dopiero wkraczającym na ścieżkę kariery naukowej. W jej sylwetce uderzały wielka kultura, prawość i prostolinijność, nie uznająca kompromisów. Cechowała ją głęboka religijność i przywiązanie do tradycji.

W jej osobie grono polskich historyków prawa utraciło wybitnego i ofiarnego naukowca.

KAZIMIERZ BARAN (Kraków)

Jan Wąsicki (1921–1995)

10 kwietnia 1995 r. zmarł w Poznaniu Jan Wąsicki, emerytowany profesor zwyczajny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, ceniony historyk państwa i prawa, doktor h.c. Uniwersytetu im. Marcina Lutra w Halle, zasłużony organizator życia naukowego, członek honorowy Instytutu Zachodniego i Lubuskiego Towarzystwa Kulturalnego, działacz polityczny i społeczny.

Społeczność akademicka pożegnała Profesora Jana Wąsickiego na żałobnym posiedzeniu Senatu w dniu 15 kwietnia 1995 r. Wzięli w nim udział obok władz Uczelni oraz Wydziału Prawa i Administracji także przedstawiciele pozauniwersyteckich środowisk naukowych i społeczno-kulturalnych, uczniowie Profesora oraz Jego najbliższa Rodzina. Sylwetkę Zmarłego przedstawiła Dziekan Wydziału PiA prof. dr hab. Ewa Borkowska-Bagińska, a dorobek naukowy prof. dr hab. Jerzy Wałachowicz, długoletni współpracownik Jana Wąsickiego.

Jan Wąsicki urodził się 17 czerwca 1921 r. w Pruszkowie. Uczęszczał do gimnazjum i liceum Ziemi Kujawskiej we Włocławku, tam też po zakończeniu wojny uzyskał maturę. W czasie okupacji został aresztowany i osadzony w obozie w Stutthofie, a potem wywieziony na roboty przymusowe do Niemiec, pracując w Zagłębiu Ruhry przez dwa lata.

Studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Poznańskiego rozpoczął w 1945 i pozostał związany z tą Uczelnią przez całe życie, przechodząc kolejno wszystkie szczeble kariery uniwersyteckiej. Już na ostatnim roku studiów otrzymał stanowisko asystenta wolontariusza, najpierw przy Katedrze Historii Prawa Zachodniej Europy, a potem w Katedrze Ustroju i Dawnego Prawa Polskiego. Od roku 1946 był uczestnikiem seminarium prowadzonego przez Zdzisława Kaczmarczyka, pod Jego też kierunkiem przygotował swoją pracę doktorską. Stopień naukowy doktora uzyskał w roku 1950. Trzy lata później został adiunktem, w roku 1954 otrzymał etat docenta, a w sześć lat potem tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego. Tytuł profesora zwyczajnego otrzymał 22 czerwca 1967 r. Osiągnięcie najwyższego szczebla kariery naukowej — w niedługim jak na nauki humanistyczne czasie — było efektem wielkiej pracowitości i pasji badawczej oraz politycznej i społecznej aktywności. Dla Profesora bowiem równie ważne, jak poszukiwania w archiwach, praca w bibliotekach czy pisanie w zaciszu swego gabinetu, była działalność polityczna, organizatorska i społeczna. Dlatego też charakteryzując sylwetkę Zmarłego nie można się ograniczyć do Jego naukowych dokonań.

Dorobek naukowy Profesora Jana Wąsickiego jest znaczny. Składa się nań niemal 200 publikacji, w tym 13 monografii, 3 wydawnictwa źródłowe, współautorstwo podręczników akademickich i materiałów pomocniczych dla studentów, liczne artykuły i recenzje oraz redakcja kilku prac zbiorowych. Ponieważ szczegółowe omówienie dorobku nie jest możliwe, należy skoncentrować się na najpoważniejszych osiągnięciach Profesora. W obszarze Jego naukowych zainteresowań znajdowało się kilka nurtów badawczych związanych z nowożytną historią państwa, wśród nich trzy wydają się szczególnie ważne.

Pierwsza i najwcześniejsza płaszczyzna naukowych dociekań Profesora wiązała się ze schyłkowym okresem dziejów Rzeczypospolitej szlacheckiej. Badania te oparte na bogatych materiałach źródłowych zaowocowały kilkoma artykułami oraz dwiema monografiami. Pierwszą była, opub-

likowana pod nieco zmienionym tytułem, praca doktorska *Konfederacja Targowicka i ostatni sejm szlacheckiej Rzeczypospolitej z 1793* (1952), drugą *Powstanie kościuszkowskie w Wielkopolsce* (1957). Prace te ukazujące przyczyny upadku państwa polskiego wzbogaciły polską literaturę historyczno-prawną. Znajomość źródeł tego okresu pozwoliła Janowi Wąsickiemu aktywnie uczestniczyć w pracach zespołu, który przygotował i wydał I tom *Volumina Legum*.

Druga dziedzina zainteresowań Profesora, której pozostawał wierny przez cały okres swej naukowej działalności, to problematyka prawno-ustrojowa ziem polskich pod zaborem pruskim. Badania na tym polu stanowiły naturalną kontynuację badań wcześniejszych, ale wiązały się także ze szczególnieymi zainteresowaniami Profesora przeszłością Wielkopolski, z którą czuł się ściśle związany przez całe swoje życie. Wymagały one gruntownych i w znacznej części pionierskich poszukiwań archiwalnych oraz poznania bogatej, niemieckiej literatury przedmiotu. Plonem tych badań, obok wielu publikacji mniejszych, drukowanych m.in. w „Czasopiśmie Prawno-Historycznym”, „Przeglądzie Zachodnim” oraz „Studiach i Materiałach do Dziejów Wielkopolski i Pomorza” było siedem monografii: *Ziemie polskie pod zaborem pruskim. Prusy Południowe 1793–1806* (1957), *Powstanie 1806 roku w Wielkopolsce* (1958), *Miasta zachodniego pogranicza w Wielkopolsce 1793–1815* (1960), *Ziemie polskie pod zaborem pruskim. Prusy Nowowschodnie 1795–1806* (1963), *Prowincja Grenzmark Posen-Westpreussen* (1967), *Ziemie polskie pod zaborem pruskim. Fragmenty dziejów* (1978) oraz *Ziemie polskie pod zaborem pruskim. Wielkie Księstwo Poznańskie 1815–1848* (1980). Prace te, wypełniając istotną lukę w polskim piśmiennictwie historyczno-prawnym, uczyniły Profesora uznanym autorytetem w zakresie dziejów zaboru pruskiego w I połowie XIX w. Zaowocowały także współautorstwem *Dziejów Polski*, przygotowanych pod redakcją J. Topolskiego (1978).

Pokłosiem przedstawionych wyżej nurtów badawczych Jana Wąsickiego było także przygotowanie i wydanie źródeł. Na szczególną uwagę zasługują, przede wszystkim, opublikowane w dwóch częściach *Opisy miast polskich z 1793–1794* (1961) oraz *Pruskie opisy miast polskich z końca XVIII w. Departament białostocki* (1964). Stanowią one wartościowy materiał dla wszystkich historyków zajmujących się badaniami miast polskich schyłku I Rzeczypospolitej i pierwszych lat zaborów.

Trzeci ważny nurt badań Jana Wąsickiego wiązał się z problematyką ustroju Niemiec. Zagadnienie, które szczególnie interesowało Profesora to różnorodność i złożoność struktury tego państwa, problem dla ustroju Niemiec podstawowy. Plonem badań w tej dziedzinie jest czterotomowa seria monografii: *Rzesza i państwa niemieckie 1789–1815* (1983), *Związek Niemiecki i państwa niemieckie 1815–1848* (1986), *Związek Niemiecki i II Rzesza niemiecka 1848–1914* (1989) oraz *Rzesza a kraje niemieckie 1914–1949* (1977). Zakończenie prac nad piątym tomem, chronologicznie dotyczącym najwcześniejszego okresu, a mianowicie ustroju Niemiec w latach 1648–1789, uniemożliwiły Profesorowi szybkie postępy choroby.

Znaczenie opublikowanych prac polega nie tylko na wypełnieniu luki w polskiej literaturze prawno-ustrojowej poświęconej dziejom Niemiec jako całości, lecz także na ukazaniu różnorodności rozwiązań ustrojowych poszczególnych państw niemieckich, które także w historiografii niemieckiej nie doczekały się pełnego opracowania.

Profesor Jan Wąsicki był historykiem państwa i prawa. W jego dorobku nie brak jednak także publikacji poświęconych zagadnieniom ustrojowym Polski po 1945 r. Prowadził przez wiele lat seminarium magisterskie poświęcone kształtowaniu się władzy ludowej i działalności rad narodowych. Dzięki pracom swoich magistrantów i dyplomatów zgromadził ogromny, acz zróżnicowany pod względem wartości, materiał dokumentujący początki polskiego państwa socjalistycznego. W okresie, kiedy te prace powstawały były to zagadnienia z dziedziny zainteresowań konstytucjonistów, obecnie stały już się materia, która musi się stać przedmiotem badań historyków prawa.

Jako pracownik Uniwersytetu zajmował się Profesor nie tylko nauką, lecz także dydaktyką. Będąc ponad czterdzieści lat nauczycielem akademickim prowadził ćwiczenia a potem wykłady dla wielu kolejnych roczników studentów Prawa i Administracji. Na Jego seminariach przygotowanych zostało 300 prac dyplomowych i magisterskich. Wypromował 17 doktorów, z których kilku osiągnęło najwyższe tytuły i stopnie naukowe. Studentom i swoim uczniom okazywał zawsze ogromną życzliwość oraz często aż nazbyt wielką wyrozumiałość.

Szczególnie duże zasługi położył Profesor w rozwijaniu i usprawnianiu studiów zocznych. Widział w nich najskuteczniejszą metodę w powiększaniu polskiej inteligencji, której szczególnie brakowało na tzw. ziemiach odzyskanych. Zaangażował wiele energii w tworzenie punktów konsultacyjnych w Szczecinie, Kaliszu i Zielonej Górze. Był także gorącym orędownikiem tworzenia na tych terenach samodzielnych uczelni wyższych.

Jan Wąsicki był nie tylko badaczem i nauczycielem akademickim. Brał żywy udział w życiu organizacyjnym Wydziału oraz Uniwersytetu. Pełnił stanowiska kierowników Zakładów, Katedry, dwukrotnie był prodziekanem, a w latach 1961–1962 Dziekanem Wydziału Prawa. Piastował także godność Prorektora Uniwersytetu im. A. Mickiewicza (1962–1965). Dziejom wydziału i macierzystej uczelni poświęcił szereg publikacji.

Działalność naukowa, dydaktyczna i organizacyjna Profesora nie ograniczała się jedynie do UAM. Był członkiem kolegów redakcyjnych kilku czasopism naukowych, uczestniczył w radach naukowych kilku instytutów, brał aktywny udział w pracach towarzystw naukowych i kulturalnych, wykładał na pozapoznańskich uczelniach wyższych. Szczególne związki łączyły Profesora z Zieloną Górą. Był organizatorem, a w latach sześćdziesiątych kierownikiem Stacji Naukowej PTH w tym mieście. Aktywnie działał w Lubuskim Towarzystwie Kulturalnym, pełniąc przez kilka lat funkcję przewodniczącego. Współorganizował i tworzył pierwszą zielonogórską wyższą uczelnię — Wyższą Szkołę Pedagogiczną, w której od roku 1974 pełnił przez dwie kadencje stanowisko Rektora. Był i jest nadal uważany za animatora życia kulturalnego i naukowego tego regionu. W uznaniu swych zasług otrzymał honorowe członkostwo Lubuskiego Towarzystwa Kulturowego, a z okazji 60 urodzin „Rocznik Lubuski” poświęcił Mu jubileuszowy tom.

Tematyka badawcza, szczególnie zainteresowanie ziemią zachodnimi oraz problematyka badawcza, łączyła Jana Wąsickiego z Instytutem Zachodnim w Poznaniu. Po jego reorganizacji u schyłku lat pięćdziesiątych, kierował sekcją badań nad dziejami emigracji polskiej w Niemczech, a w latach 1958–1961 pełnił także funkcję sekretarza naukowego IZ. Działał także aktywnie w ramach Towarzystwa „Instytut Zachodni”, piastując w latach 1972–1979 stanowisko Prezesa Kuratorium IZ. W uznaniu zasług otrzymał członkostwo honorowe tego Towarzystwa.

Profesor Jan Wąsicki był także czynnym działaczem politycznym i społecznym. Już w latach studenckich związał się z ruchem socjalistycznym, wstępując do ZNMS, OMTUR-u i PPS. Przez cały okres istnienia PZPR był jej aktywnym członkiem oraz pełnił szereg funkcji w strukturach partii. Był I sekretarzem Komitetu Uczelnianego przy UAM, członkiem KW PZPR w Poznaniu, jako poseł tej partii zasiadał w Sejmie IV i V kadencji. Był także aktywnym działaczem ruchu związkowego. W drugiej połowie lat sześćdziesiątych był przewodniczącym Rady Zakładowej Związku Nauczycielstwa Polskiego przy UAM, przez wiele lat wchodził do Zarządu Okręgu ZNP.

W pracy politycznej i społecznej wykorzystywał przede wszystkim swoje uniwersyteckie doświadczenia. Uczestniczył w pracach Komisji Programowej Rady Głównej Ministerstwa Oświaty i Nauki (1961–1963). Jako poseł pracował w sejmowej Komisji Oświaty i Wychowania. Jako działacz związkowy przewodniczył Komisji Środowiskowej Szkół Wyższych i Instytutów przy Zarządzie Okręgu ZNP.

W uznaniu zasług za działalność naukową, dydaktyczną, społeczną i polityczną wyróżniany był Profesor Jan Wąsicki licznymi nagrodami i odznaczeniami. Laureat Nagrody Państwowej I stopnia, wielokrotnie wyróżniany nagrodami Ministra Szkolnictwa Wyższego, posiadał Krzyż Kawalerski (1964) oraz Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (1968). W czterdziestolecie pracy uhonorowany został Orderem Sztandaru Pracy I Klasy (1986). Posiadał Złotą Odznakę ZNP oraz Honorowe Odznaki za zasługi położone dla województwa zielonogórskiego, poznańskiego i koszalińskiego.

Całe zawodowe życie profesora Jana Wąsickiego przypada na okres socjalistycznej Polski. Był z tą formacją głęboko i ściśle związany, co wynikało z Jego ideowych przekonań. Szybko pogarszający się stan zdrowia skłonił Profesora do przejścia na emeryturę (1990).

Zbiegło się to w czasie z zasadniczymi przeobrażeniami ustrojowymi w naszym kraju. Zmianami, do których Profesor — jak sądzę — nie potrafił i nie chciał się już przystosowywać. Odchodząc w stan spoczynku miał Profesor Jan Wąsicki jeszcze ambitne plany naukowe. Ich realizacji przeszkodził jednak gwałtownie pogarszający się wzrok, uniemożliwiając praktycznie czytanie i pisanie. Trudności w poruszaniu się utrudniły, a w końcu uniemożliwiły osobiste kontakty ze środowiskiem uniwersyteckim. Ostatnie lata spędził wśród najbliższej Rodziny z dala od wszystkich spraw, które wcześniej wypełniały Jego życie.

KRYSTYNA SIKORSKA-DZIĘGIELEWSKA (Poznań)